

DREPTUL LA TĂCERE ȘI PRIVILEGIUL ÎMPOTRIVA PROPRIEI INCRIMINĂRI - GARANȚIE SPECIFICĂ PROCESULUI ECHITABIL

Igor BĂCU,

lector universitar, catedra Protecție, Pază și Securitate, USEFS

REZUMAT

Dreptul la tăcere poate fi considerat ca o protecție, o garanție care se fondează pe dreptul la un proces echitabil. În jurisprudența CEDO se consideră că acest drept, care nu este garantat în mod formal de Convenție, constituie o garanție acordată acuzațiilor în numele dreptului la un proces echitabil, al dreptului la libertate și demnitate umană. În ciuda aparenței sale ca un drept preponderent procedural, datorită valorii fundamentale pe care o protejează și ale cărei exigențe le promovează echitatea – dreptul la un proces echitabil are și o evidentă dimensiune de drept substanțial. Comitetul drepturilor omului al ONU prevede dreptul la un proces echitabil nu numai la stadiul admisibilității cererilor, dar, de asemenea, atât la stadiul admisibilității cererilor, cât și la stadiul examinării pe fond a acestora.

Cuvinte cheie: dreptul la un proces echitabil, dreptul la tăcere, dreptul la neautoincriminare, dreptul persoanei de a nu depune mărturie, prezumția de nevinovăție, mijloace probatorii.

RIGHT TO SILENCE AND THE PRIVILEGE AGAINST SELF-INCRIMINATION – A SPECIAL GUARANTEE OF A FAIR TRIAL

Igor BACU,

lecturer, Protection, Guard and Security Department, USEFS

SUMMARY

The right to silence may be considered as a protection measure, a guarantee that is based on the right to a fair trial. The ECHR jurisprudence considers this right, which is not formally granted by the Convention, as a guarantee provided to defendants in the name of the right to a fair trial, of the right to freedom and human dignity. Despite its appearance as a mainly procedural right, due to the fundamental value that it protects and the requirements of which it promotes – equity – the right to a fair trial also has an obvious aspect of substantive law. The United Nations Human Rights Committee provides for the right to a fair trial not only at the stage of admission of applications, but also at the stage of their examination on merits.

Key words: right to a fair trial, right to silence, right to non-self-incrimination, person's right to testify, presumption of innocence, probative tools.

Introducere. Încă din dreptul Roman clasic s-a admis că nicio persoană nu poate fi ținută să se incrimineze, pe calea furnizării de declarații acuzatoare sau producerii de probe împotriva sa, regula fundamentală consacrată fiind cea potrivit căreia nimeni nu este ținut să declare împotriva sa (*nemo tenetur edere contra se*), condiții în care nicio persoană nu poate compărea în calitate de martor în propria sa cauză (*nemo testis idoneus in re sua*) și nu poate fi constrânsă să aducă dovezi împotriva sa (*nemo cogitur edere contra se*). [16]

În perioada contemporană este relativ unanim recunoscut că dreptul la tăcere în dimensiunile esențiale în care este recunoscut astăzi, inclusiv de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, dar și de către

majoritatea legislațiilor care consacra, tradițional, acest drept, se datorează sistemului de *common law* și îndeosebi jurisprudenței Curții Supreme a SUA care, în celebra cauză *Miranda c. Arizonei*, printr-o formulare succintă precizează: „Acuzarea nu poate folosi declarațiile, fie ele de învinovățire sau de dezvinovățire, obținute ca urmare a interogării în custodie a acuzatului, decât dacă dovedește utilizarea garanțiilor procedurale efective în materializarea privilegiului împotriva autoincriminării.” [18, p.57] Aceste garanții procedurale care dau efectivitate dreptului la tăcere și la neautoincriminare constau tocmai în avertizarea bănuțitului cu privire la dreptul de a păstra tăcerea, la faptul că orice declarație dată va putea fi folosită

împotriva declarantului și la posibilitatea de a avea un avocat prezent, fie el ales sau desemnat din oficiu, în timpul interogării.

Materiale și metode aplicate.

La elaborarea prezentei lucrări a fost studiat și utilizat cadrul normativ internațional, dar și acte legislative naționale, precum și lucrări ale doctrinei juridice în care sunt reflectate elementele definitorii ale dreptului la tăcere și la neautoincriminare.

În cadrul cercetării, au fost aplicate următoarele metode de cercetare științifică: analiza comparativă, analiza logică, sinteza și deducția.

Rezultate și discuții. Dreptul la tăcere, ca regulă procesuală cu caracter fundamental, a fost consacrat în acte internaționale de o valoare incontestabilă. Ast-

fel, conform art.14 al.3 lit.g) din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice „orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni are dreptul, în condiții de deplină egalitate, să nu fie silită să mărturisească împotriva sa însăși sau să se recunoască vinovată.” [15]

În mod similar, în art.29 din *Corpus Iuris* se menționează că în orice proces deschis pentru o infracțiune comisă împotriva intereselor financiare ale UE, acuzatul beneficiază de drepturile la apărare acordate prin art.6 din Convenție și prin art.10 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice. De la primul interogatoriu, acuzatul are dreptul de a cunoaște conținutul acuzațiilor aduse lui, dreptul de a fi asistat de un apărător ales și, la nevoie, dreptul la un interpret. De asemenea, acuzatului i se recunoaște dreptul la tăcere. [6, p.279]

În acest context ținem să amintim și de Directiva nr. 2012/13 UE, a Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene, [7] adoptată în temeiul art.82 al. 2 din Tratatul privind funcționarea UE, care vine să dezvolte drepturile procedurale prevăzute în Cartă, prin întemeierea pe art.5, 6 din CEDO, astfel cum au fost interpretate de CtEDO stipulând în art.3 al.1: „Statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate sunt informate prompt cu privire la cel puțin următoarele drepturi procedurale, astfel cum se aplică în dreptul intern, pentru a asigura posibilitatea exercitării efective a drepturilor respective:

a) dreptul de a fi asistat de un avocat;

b) orice drept la consiliere juridică gratuită și condițiile pentru obținerea unei astfel de consilieri;

c) dreptul de a fi informat cu privire la acuzare, în conformitate cu articolul 6;

d) dreptul la interpretare și traducere;

e) dreptul de a păstra tăcerea.”

Cu referire la prevederile Convenției Europene, [4] se ob-

servă că dreptul la tăcere nu este reglementat în mod expres, dar CtEDO, în mod constant, a statuat că „dreptul de a nu face declarații și dreptul de a nu se autoincrimina sunt standarde internaționale generale recunoscute care stau la baza conceptului de proces echitabil.” [19, p.15]

Legislația procesual penală a Republicii Moldova, de asemenea, proclamă acest drept, consacrandu-l în art.21 din Codul de procedură penală [2] care stabilește libertatea persoanei de a mărturisi împotriva sa ori împotriva rudelor sale apropiate, a soțului, soției, logodnicului, logodnicei sau să-și recunoască vinovăția. Aceste dispoziții includ atât dreptul la tăcere, cât și dreptul de a nu mărturisi împotriva altei persoane.

În același sens art. 64 al. 2 pct. 10 din CPP referindu-se la bănuirile instituie dreptul acestuia să facă declarații sau să refuze de a le face, de asemenea, acest drept îl regăsim și la învinuit și inculpat, consacrat în art. 66 alin. (2) pt. 8 unde este stipulat că acuzatului i se va atrage atenția că refuzul de a da declarații nu se va solda cu nici o consecință defavorabilă persoanei sale. La rândul său, art. 64 alin. (3¹) dispune că prelevarea mostrelor trebuie făcută doar cu acordul bănuirului sau autorizația judecătorului de instrucție. Importante la acest capitol sunt și modificările operate de către legiuitor în anul 2012, în rezultatul cărora în art. 66 CPP a fost introdus alin. 2¹, [2] potrivit căruia examinările corporale, precum și prelevările de eliminări ale corpului, alte mostre biologice pot fi făcute doar cu permisiunea acuzatului și cu titlul de excepție prin autorizarea judecătorului de instrucție (acest fapt denotă caracterul relativ al dreptului de a nu mărturisi împotriva sa).

Deși, dreptul la tăcere beneficiază de o largă reglementare atât internațională, cât și națională, totuși, încercarea de a defini acest concept se dovedește a fi un demers destul de complicat, din mai multe motive.

Astfel, în ciuda recunoașterii internaționale de care se bucură, această garanție procesuală nu este definită în niciunul din actele normative care o consacră și o recunosc. În acest context, s-a menționat că, [18, p.130] ancorarea dreptului la tăcere și la neautoincriminare într-o definiție legală ar fi condus, în mod cert, la împiedicarea transformării radicale, uneori chiar abruptă și accelerată, pe care această garanție a urmat-o până la forma sa modernă.

Dacă reglementările naționale și internaționale nu definesc dreptul la tăcere și la neautoincriminare, acest lucru nu înseamnă și că ele nu ne ajută în circumscrierea acestor noțiuni, pornind de la normele care dau expresie concretă acestei garanții procesuale. Problematic însă, sub acest aspect, este faptul că, așa cum s-a putut constata mai sus, reglementările naționale sunt destul de variate, chiar în aspectele esențiale, așa încât o definiție unitară, unanim acceptată, este greu de conturat, riscând să fie atât de generală, încât să piardă mult din principalele sale linii de contur.

Astfel, în doctrina procesului penal din România a fost exprimată opinia că „dreptul la tăcere implică nu numai dreptul de a nu depune mărturie contra lui însuși, ci, de asemenea, dreptul oricărui inculpat de a nu contribui la propria incriminare”, prin producerea de probe. [14, p.160]

Poziția acestui autor, ca, de altfel, a majorității doctrinarilor care susțin această primă orientare terminologică, are la bază și un argument practic, destul de greu de combătut; astfel, majoritatea legislațiilor continental-europene nu reglementează foarte clar sau nu o fac deloc, un drept la neautoincriminare, ci instituie doar dreptul la tăcere, ceea ce însă nu înseamnă că în sistemul procesual-penal al respectivelor state nu ar exista și un drept la neautoincriminare în beneficiul bănuirului sau inculpatului. Or, pentru a explica opțiunile legiuitorilor europeni și a evita justificarea existenței acestui din urmă

drept printr-o elaborată interpretare juridică fundamentată pe anumite decizii ale Curții E.D.O., în care dreptul la neautoincriminare este recunoscut în mod expres, doctrinarii au încercat a remedia terminologic lacunele de ordin normativ, susținând că dreptul la tăcere ar constitui temeiul în baza căruia suspectul sau acuzatul ar putea refuza orice colaborare probatorie cu organele judiciare, pentru a evita situația autoincriminării. Fără îndoială însă, din chiar termenul de „tăcere și înțelesul atribuit acestuia, care vizează doar efectuarea de comunicări verbale, este foarte greu de a accepta o astfel de interpretare și aproape imposibil de justificat cum refuzul de a pune la dispoziția organelor judiciare anumite înscrisuri este un efect al tăcerii persoanei suspectate sau acuzate. [18, p.132]

Pe de altă parte, în literatura de specialitate s-a susținut și teza contrarie, respectiv că dreptul la neautoincriminare ar fi noțiunea mai largă, care ar cuprinde, în conținutul său, și dreptul la tăcere. [13, p.14]

Există și o poziție puțin nuanțată a acestei teorii, în sensul că, dacă privilegiul împotriva autoincriminării permite suspectului să nu coopereze cu acuzarea, prin oferirea de probe care l-ar putea incrimina implicând inclusiv dreptul de a nu da declarații sau de a refuza să răspundă la întrebări, dreptul la tăcere ar fi o regulă care ar limita dreptul autorităților judiciare de a trage concluzii în defavoarea acuzatului care a refuzat să dea declarații în faza de urmărire penală ori de judecată [17, p.664]. Această din urmă opinie, este criticabilă, deoarece imposibilitatea organelor judiciare de a trage concluzii defavorabile din tăcerea bănuțului sau inculpatului nu este decât o consecință a dreptului la tăcere și nicidecum nu se poate identifica cu însuși dreptul la tăcere.

Nu în ultimul rând, unii autori susțin că cele două noțiuni sunt sinonime, câtă vreme și dreptul la neautoincriminare este, în realita-

te, folosit necorespunzător, acesta vizând dreptul persoanei de a nu depune mărturie contra ei însăși [1, p.400].

Și această opțiune terminologică poate fi criticată prin aceea că, în conținutul dreptului la neautoincriminare nu intră doar prerogativa de a păstra tăcerea, ci și un drept mai amplu, de a nu contribui la propria incriminare prin alte mijloace probatorii, cum este cazul furnizării unor înscrisuri; mai mult, dacă dreptul la tăcere aparține doar bănuțului sau inculpatului, deci persoanei vizate de procesul penal, dreptul la neautoincriminare aparține și martorului ascultat care, prin declarațiile sale, s-ar putea expune angajării răspunderii penale.

De altfel, și în doctrina juridică din RM s-a expus opinia [8, p.221] că, textele de lege (art.104, art.167 CPP) „se referă doar la dreptul bănuțului la tăcere, nu și la dreptul de a cunoaște consecințele cooperării sale cu organul de urmărire. În acest sens, bănuțul trebuie informat asupra faptului că declarațiile sale pot servi ca probe în acuzare și pot sta la baza unei sentințe de condamnare”. Luând în calcul cele menționate, autorul citat, apreciază că „se impune necesitatea modificării art.104 C. proc. pen. Prin introducerea sintagmei: „cât și a faptului că declarațiile depuse de bănuț pot servi ca probe în defavoarea acestuia”. [8, p.221]

Evaluând aceste poziții doctrinare, ne raliem opiniei potrivit căreia dreptul la neautoincriminare este categoria generică, iar dreptul la tăcere este o specie a acestuia [18, p.134]. Este adevărat că raportul dintre cele două noțiuni este mai greu de circumscris, nu doar din motivele deja arătate, dar și din cauza faptului că a existat o transformare foarte importantă a dreptului la neautoincriminare; astfel, acesta a fost recunoscut inițial, istoric, ca o protecție împotriva obligației de a depune jurământ, în propria sa judecată, ceea ce nu echivala și nici nu oferea protecția unui drept de a păstra cu totul tăcerea, după cum s-a arătat deja mai sus, motiv pentru

care nici nu este greșit a considera că, în acest înțeles, istoric, dreptul la neautoincriminare are o sferă de cuprindere mai restrânsă față de dreptul la tăcere, care ar constitui, astfel, o categorie mai amplă, cu o protecție mai extinsă, deoarece ar permite persoanei suspecte sau acuzate să refuze a face orice fel de comunicări verbale, nu doar pe acelea care ar putea o incrimina.

Pe de altă parte însă nu trebuie uitat faptul că dreptul la neautoincriminare nu se mai poate rezuma la sensul său original, acesta urmând, prin efectul practicii de secole a instanțelor de *common law*, o transformare radicală, ajungând să permită oricărei persoane nu doar a păstra tăcerea în procedura penală care o vizează sau în alte proceduri nepenale, dacă există riscul declanșării, în privința sa, a unui proces penal (aspect care părea de neimaginat la momentul când instanțele făceau aplicarea regulii *nemo auditur...*), ci și a refuza orice formă de colaborare cu organele judiciare sau de investigație (în funcție de tipul procedurii urmate), mai exact a nu fi constrâns a oferi mijloace probatorii care se află sub controlul voinței sale, protecția nerezumându-se, așadar, doar la comunicările de tip verbal.

Față de aceste argumente, definim dreptul la tăcere ca reprezentând acea consecință a prezumției de nevinovăție care presupune prerogativa pentru bănuț sau inculpat de a păstra tăcerea, de a nu face declarații pe toată durata desfășurării procedurilor penale sau doar în anumite momente ale acestora, de a nu răspunde la niciuna din întrebările ce îi simt adresate sau doar la o parte a acestora, la libera sa alegere, fără a fi supus constrângerii sau presiunii ori procedurilor neloiale de investigație.

Dreptul la neautoincriminare - *lato sensu* - reprezintă acea consecință a prezumției de nevinovăție care conferă bănuțului sau inculpatului prerogativa sus-menționată, a dreptului la tăcere, dar și, suplimentar, dreptul martorului, bănuțului sau inculpatului de a nu

putea fi constrâns să dea declarații cu potențial autoincriminator (în cazul martorului) ori să producă probe împotriva sa (în cazul bănuitului sau inculpatului), probe care nu au o existență sau posibilitate de administrare judiciară independentă de voința acestuia.

Trebuie precizat și faptul că dreptul la neautoincriminare poate avea și un sens restrâns, în care cazul el va viza orice alte probe decât declarațiile, obținute de la bănuit sau inculpat cu nerespectarea libertății de voință sau de opțiune a acestuia [18, p.136].

După cum se poate deja constata, apreciem că atât dreptul la tăcere, cât și dreptul la neautoincriminare prezintă o foarte strânsă relație cu prezumția de nevinovăție, ca garanție procesual-penală complexă, care impune, în mod necesar, obligația organelor statale de a proba acuzația formulată, fără a aduce atingere libertății de voință a bănuitului, învinuitului sau inculpatului, care nu poate fi în niciun fel constrâns a oferi probe autoincriminatorii care se află sub controlul voinței sale. De altfel, justificarea modernă a dreptului la tăcere și la neautoincriminare, atât în sistemul de *common-law* american, cât și în procedura noastră penală, constă tocmai în protejarea libertății de alegere și de voință a bănuitului sau inculpatului, în virtutea prezumției de nevinovăție de care acesta beneficiază.

În plan european, această problemă de natură juridică a garanției analizate a apărut îndeosebi ca urmare a fluctuațiilor practicii Curții de la Strasbourg, care a exprimat poziții contradictorii referitoare la integrarea dreptului la tăcere și la neautoincriminare în contextul garanțiilor pe care art. 6 al Convenției E.D.O. le instituie, optând fie pentru justificarea acestui drept în virtutea alineatului secund al acestui articol (care instituie tocmai prezumția de nevinovăție), mai ales sub aspect probator, cu privire la consecințele acestei garanții, respectiv ca acuzarea să își probeze susținerile fără a apela la probe obținute prin

constrângere, fie pentru includerea sa în sfera mai amplă a garanțiilor implicite edictate de primul alineat al articolului 6, ca având o existență de sinestătătoare, izvorând din exigența echității procesuale la care face referire acest prim alineat și deci fiind o garanție de valoare egală celorlalte consacrate expres de Convenția europeană, deci inclusiv prezumției de nevinovăție [18, p.137].

Aducând exemple pentru primul aspect, menționăm cauza *Saunders c. Marii Britanii*, [10] în cadrul căreia Curtea a menționat că, protecția persoanei împotriva autoincriminării reprezintă un element important pentru ocrotirea persoanelor acuzate împotriva folosirii mijloacelor opresiv și coercitive, fiind conexasă principiului prezumției de nevinovăție. În speță s-a apreciat că obligarea inculpatului de a da declarații unor funcționari publici, sub presiunea aplicării unor sancțiuni penale, și utilizarea acelor declarații incriminatorii în cursul procedurii judiciare aduc atingere dreptului de a tăcea, componentă fundamentală a dreptului la un proces echitabil. În cadrul procesului penal, acuzarea trebuie să-și dovedească și să-și formuleze învinuirea fără a recurge la probe obținute prin metode coercitive, contrar voinței acuzatului.

Cât privește cel de-al doilea aspect - includerea dreptului la tăcere în sfera garanțiilor stabilite de primul alineat al art.6 - îl putem regăsi în cauza *Funke c. Franței* [11] unde Forul european precizează că, dreptul la tăcere poate fi încălcat nu doar printr-o lege care să îl oblige pe inculpat să răspundă la întrebări, dar și printr-o lege care să-l oblige să furnizeze documente autorităților, sub amenințarea aplicării unor sancțiuni penale în caz de refuz.

Cu toate acestea, recent, în speța *Navone și alții c. Monaco*, [12] Curtea a subliniat faptul că, deși există o strânsă legătură cu dreptul la apărare, totuși dreptul la tăcere și la neautoincriminare constituie o garanție distinctă față de acesta,

astfel că realizarea apărării chiar de către acuzat nu are efecte cu privire la existența dreptului la tăcere și la neautoincriminare, pe care organele statale sunt ținute a-l respecta: „Curtea reamintește că rezultă din jurisprudența menționată faptul că persoana reținută beneficiază, pe de o parte, de dreptul de a nu contribui la propria incriminare și de a păstra tăcerea, și, pe de altă parte, de dreptul la asistența unui avocat pe toată durata interogatoriilor. Astfel, contrar susținerilor Guvernului, este vorba despre două drepturi distincte: prin urmare, o eventuală renunțare la unul dintre acestea nu antrenează renunțarea și la celălalt”. [12]

Oricât de eclectic ar fi unele decizii ale Curții, ea a subliniat constant rolul central pe care dreptul la tăcere și la neautoincriminare îl are în cadrul articolului 6 și al dreptului la un proces echitabil: „Curtea reiterează faptul că dreptul la tăcere și privilegiul contra neautoincriminării sunt standarde general recunoscute internațional, care stau în inima noțiunii de proceduri echitabile din articolul 6.” [18, p.138].

Constatănd această situație, subliniem faptul că opinia majoritară în doctrina română se conturează în sensul includerii garanției dreptului la tăcere și la neautoincriminare în sfera art. 6 alin. 2 din Convenție, care instituie prezumția de nevinovăție [14, p.162].

Cu toate acestea, sunt și cercetători care pledează pentru caracterul independent al acestui drept, calificându-l drept garanție implicită specifică a dreptului la un proces echitabil [6, p.35] În susținerea acestei opinii menționăm că, elementele componente ale dreptului la tăcere presupun:

- dreptul de a nu face nicio declarație cu privire la o faptă ce i se atribuie ori învinuire ce i se aduce, fără a i se putea imputa anterior nesinceritatea ca circumstanță agravantă;

- libertatea de a răspunde sau nu, în cunoștință de cauză la toate întrebările (dreptul la tăcere totală)

sau numai la unele întrebări (dreptul la tăcere parțială);

- dreptul de a nu contribui la propria sa incriminare (*nemo tenetur se ipsum accusare*).

Primele două componente (dreptul de a nu face nici o declarație și libertatea de a răspunde sau nu la întrebările anchetatorilor, sunt reguli imperative ale procedurii de administrare a probelor, iar dreptul de a nu depune mărturie contra sine însuși, de a nu se autoincrimina, ca element al dreptului la un proces echitabil, deopotrivă în sens material și procedural se constituie ca un drept uman fundamental, consacrat în dreptul internațional al drepturilor omului. [9, p.57]

Or, în opinia noastră un drept fundamental care se bucură de o recunoaștere internațională, necesită o bază constituțională. În acest sens, ținem să subliniem că reglementările naționale referitoare la dreptul la tăcere și neautoincriminare al bănuitului și inculpatului sunt destul de disparate, cuprinse în instituții fundamentale diferite ale Codului de procedură penală (procedeele probatorii, măsurile de constrângere, drepturile bănuitului sau inculpatului). Respectiv, este regretabil faptul că legiuitorul național nu a înțeles să dea acestei garanții procedurale o reglementare unitară, aspect care i-ar consolida forța juridică.

Concluzionând, subliniem că, reprezentând o componentă a dreptului la un proces echitabil și o consecință a prezumției de nevinovăție, dreptul de a nu se incrimina și dreptul la tăcere sunt în mod inerent recunoscute persoanei acuzate, și necesită o consacrare la nivel constituțional, anume în cadrul art.21 din Constituția RM, care instituie prezumția nevinovăției, prin inserarea alin.2 cu următorul cuprins: „Persoana cu privire la care există motive plauzibile de a bănui că a comis sau că a încercat să comită o infracțiune nu poate fi ascultată în mod liber cu privire la aceste fapte decât după ce ea a fost informată cu privire la: a) dreptul de a da declarații, de a răspunde

la întrebări sau de a păstra tăcerea; b) dreptul de a nu face nici o declarație autoincriminatorie și de a nu-și mărturisii vinovăția.

Referințe bibliografice

1. Chiriță, R. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentarii și explicații. Ediția a 2-a. București: C.H. Beck, 2008. 976 p.
2. Codul de procedură penală a Republicii Moldova: nr.122 din 14.03.2003. Monitorul Oficial al RM din 07.06.2003, nr.104-110.
3. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. Monitorul Oficial al R.M. nr.1 din august 1994.
4. Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, încheiată la Roma la 4.XI.1950 și semnată de către RM la 13.07.1995. Tratat internațional, Chișinău, 1998.
5. *Corpus Juris*. Ediția bilingvă română, franceză, tradus și editat sub patronajul Academiei Române de Cercetare a Dreptului Comunitar. București: Efemerida, 2000.
6. Damaschin M. Dreptul la un proces echitabil în materie penală. București: Universul Juridic, 2009. 323 p.
7. Directiva nr.2012/13 UE, a Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene, privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale, adoptată la 22 mai 2012. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 142/1 din 1.06.2012.
8. Dolea, I. Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat. Chișinău: Cartea Juridică, 2009. 416 p.
9. Duțu, M. Dreptul la tăcere. Noțiune. Semnificații. Jurisprudență. București: Ed. Economică, 2005. 152 p.
10. Hotărârea CtEDO în cauza Saunders c. Marii Britanii și Irlandei de Nord din 17.12.1996. Disponibil: <https://jurisprudentacedo.com/SAUNDERS-c.-REGATUL-UNIT-AL-MARII-BRITANII-SI-IRLANDEI-DE-NORD.html> (vizitat 15.05.2018)
11. Hotărârea CtEDO în cauza Funke c. Franței din 25.02.1993, seria A, nr. 256-A, par.44. Disponibil: <http://www.legisplus.ro/demo/cedo/indexP.php> (vizitat 15.05.2018)
12. Hotărârea CtEDO în cauza Navone și alții c. Monaco din 24 octombrie 2013, devenită definitivă la 24.01.2014. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/>

eng#%22itemid%22:[%22001-127230%22]} (vizitat la 15.05.2018)

13. Ionescu, D. Procedura avertismentului. Consecințe în materia validității declarațiilor acuzatului în procesul penal. În: Caiete de drept penal, 2006, nr.2, p.5-47.

14. Mateuț, Gh. Tratat de procedură penală. Partea generală. Vol. I. București: C.H. Beck, 2007. 800 p.

15. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat de ONU la 16 decembrie 1966 și a intrat în vigoare la 23 martie 1967. Ratificat de RM prin Hot. Parl. nr.217-XII din 28.07.90. Publicat în ediția oficială “Tratate internaționale”, 1998, volumul 1.

16. Pop, G. D. Dreptul martorului de a nu se acuza. Disponibil: <https://www.juridice.ro/533199/dreptul-martorului-de-a-nu-se-acuza.html> (vizitat: 11.05.2018)

17. Predescu, O., Udrioiu, M. Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român. Tratat. București: C. H. Beck, 2008. 1050 p.

18. Pușcașu, V. Dreptul la tăcere și la neautoincriminare. București: Universul Juridic, 2015. 432 p.

19. Zupancic, B. The privilege against self-incrimination as a human rights. În: European Journal of Law Reform, 2006, nr.1, p.15-56.

DESPRE AUTOR / ABOUT AUTHOR

Igor BĂCU,

lector universitar la catedra Protecție, Pază și Securitate,

USEFS;

doctorand în cadrul Școlii Doctorale în Drept, Științe Politice și Administrative a Consorțiului instituțiilor de învățământ ASEM și USPEE

și USPEE

Igor BĂCU,

university lecturer of Department of Protection, Safety and Security,

USEFS;

phd student of the Doctoral School in Law, Political and Administrative Sciences of the Consortium of educational institutions AESM and the UEPES

E-mail: adelabacu@mail.ru